

WIDOWISKO SPORTOWE A PRZESTRZEGANIE REGUŁ GRY

Współczesny sport uważany jest przez wielu autorów za „najpiękniejszą i najciekawszą ze spraw drugorzędnych życia codziennego”¹. Zawierając w sobie elementy zabawy i przyjemności, jest zarazem ujmowany jako rodzaj specyficznej rywalizacji, zmierzającej do pokonania przeciwnika i odniesienia zwycięstwa. W formie najbardziej wysublimowanej działalność sportowa jest przy tym przedstawiana jako swoistego rodzaju teatr realizujący się przykładowo na boisku piłkarskim, tafli lodowej czy korcie tenisowym².

W tym też kontekście wskazuje się na widowisko sportowe, określane przez wartości podkreślające atrakcyjność danej imprezy sportowej, które są szczególnie cenione przez sympatyków sportu i osoby mające z nim częsty kontakt. Ma ono miejsce zwłaszcza wówczas, gdy widzowie stają się uczestnikami ponadprzeciętnej gry sportowej, w której uzyskany zostaje wartościowy rezultat sportowy. Stworzeniu widowiska sportowego sprzyjają z jednej strony okoliczności przeprowadzenia konkretnych zawodów sportowych (w postaci odpowiedniej rangi i znaczenia wydarzenia, zainteresowania nim ze strony publiczności czy też wpływu wyniku na dalszy przebieg rozgrywek ligowych czy pucharowych), z drugiej zaś ujawniająca się w trakcie danej imprezy chęć i wola wykazania się przez sportowców dużymi umiejętnościami, kwalifikacjami i doświadczeniem.

Niezależnie od powyższego, równie istotne znaczenie mogą mieć czynniki zewnętrzne (np. sprzyjająca pogoda, entuzjastycznie reagująca publiczność, obiektywny i nie przerywający często gry arbiter) stwarzające dodatkowo

¹ Por. B. Hodler (1994), *Judgment of the athlete*. W: *Court Arbitration for Sport (CAS). International Conference Law and Sport*, Lausanne: 124.

Por. J. Mosz (1994), *Widowisko sportowe*. W: J. Lipiec [red.], *Logos i etos polskiego olimpizmu*, Kraków: 125 i n.

warunki do przeprowadzenia niekonwencjonalnego wydarzenia sportowego, w trakcie którego zawodnicy mogą zaprezentować w perfekcyjny sposób umiejętności techniczne i taktyczne oraz swoją osobistą determinację w dążeniu do osiągnięcia celu sportowego. W niektórych przypadkach, to zaskakujący, początkowy przebieg konkretnej rywalizacji sportowej, np. zdobycie jednej lub dwóch bramek przez słabszy zespół piłkarski może implikować przesłanki do przekształcenia się przewidywalnej gry w postać niecodziennego zdarzenia, które przejdzie do historii danej dyscypliny sportu³.

Przytoczone racje podkreślają znaczenie widowiska sportowego uznawanego za publiczny akt współzawodnictwa sportowego, realizowanego w konkretnych rozgrywkach i ujmowanego jako całość pod względem miejsca, czasu i wyniku⁴. Fakt przy tym, iż np. mecz piłki nożnej czy zawody w jeździe figurowej ujmowane są zarazem jako element bliskoznacznych pojęć „ impreza sportowa ” i „ wydarzenie sportowe ”, uzasadnia odróżnienie tych terminów. Celowe jest również, przynajmniej ogólne, porównanie konstrukcji widowiska sportowego, z pokrewnymi postaciami wydarzeń realizujących się na scenie czy taflii lodowej.

Widowisko sportowe a pojęcia bliskoznaczne

Pojęcie „ impreza sportowa ” obejmuje ciąg czynności składających się na przeprowadzenie przedsięwzięcia organizacyjno-gospodarczego, w ramach jednego lub wielu aktów rywalizacji sportowej, skupionych czasowo i zorientowanych na osiągnięcie końcowego jej wyniku⁵. Celem tego współzawodnictwa jest wyłonienie jego zwycięzcy w sposób zgodny z istniejącym regulaminem, niezależnie od istnienia faktycznej możliwości uzyskania ponadprzeciętnej postaci zawodów.

Konieczność zapewnienia np. uczestnictwa w turnieju olimpijskim czy w fazie grupowej piłkarskiej Ligi Mistrzów UEFA także słabszych sportowo zespołów sprawia przy tym, że ich spotkania z silniejszymi przeciwnikami nie zakładają możliwości realizacji widowiska w przyjętym powyżej znaczeniu. Oczekiwania publiczności muszą w tym wypadku ustąpić zasadom równoprawnego dostępu do współzawodnictwa sportowego, którego uczestnicy, bez względu na prezentowane umiejętności, powinni zachować reguły gry,

³ Por. H. Zdebska (2011), *Widowisko sportowe jako element kultury masowej*. W: Z. Dziubiński i M. Lenartowicz [red.], *Kultura fizyczna a kultura masowa*, Warszawa: 147. Por. K. Wojciechowski (2005), *Widowisko sportowe w telewizji*, Warszawa: 21. Tamże.

właściwe dla danej dyscypliny oraz postępować w myśl zasad *fair play* i uczciwej rywalizacji sportowej, co jak pokazały ostatnie 22. mistrzostwa w piłce nożnej w Katarze nie zawsze się udaje⁶.

Równie często wskazuje się w ramach ruchu sportowego na pojęcie „wydarzenia sportowego” przyciągającego na długo przed jego odbyciem uwagę wielomilionowej widowni na całym świecie (w razie np. emocjonującego w danym roku *El Clasico* w spotkaniach piłkarskich pomiędzy Realem Madryt a FC Barcelona czy finału Wimbledonu w tenisie ziemnym), choćby przebieg konkretnych zawodów nie spełnił następnie oczekiwań sympatyków sportu. W sferze prawa – przedmiotowym terminem operuje się przede wszystkim w kontekście zapewnienia telewizji publicznej wyłączności w zakresie transmitowania w kraju najważniejszych imprez sportowych, takich jak letnie lub zimowe igrzyska olimpijskie czy mistrzostwa świata lub Europy w piłce nożnej. W tym sensie mówi się o „wydarzeniach sportowych” czy też o „wydarzeniach o zasadniczym znaczeniu społecznym”, obejmujących zarówno pojedyncze widowiska (np. finały Ligi Mistrzów UEFA), jak i powiązane organizacyjnie ze sobą turnieje w danej dyscyplinie sportu, czego najlepszym przykładem mogą być przyciągające uwagę widzów tenisowe turnieje.

Stosunek do innych postaci widowiska

Widowiskowość sportu jest pochodną jego istoty. Atrakcyjność aktywności fizycznej zawodników o ponadprzeciętnych umiejętnościach i poziomie sprawności, podobna w danym czasie forma rywalizacji czy niepewność końcowego wyniku – te okoliczności sprzyjają niewątpliwie uzyskaniu przez daną imprezę postaci widowiska sportowego. W żadnym innym wydarzeniu publicznym te elementy nie występują z taką intensywnością, jak właśnie w rywalizacji sportowej.

Choć więc np. widowisku teatralnemu nie jest obcy element improwizacji i interakcji, to fakt, że jest ono zwykle oparte na uprzednio opracowanym scenariuszu i obejmuje artystyczne wykonanie istniejącego już utworu, różni je od aktywności sportowej. To samo odnosi się np. do rewii na lodzie, która realizuje się przez wyuczone występy zawodowych łyżwiarzy o zaplanowanym przebiegu. Widowisko sportowe różni się także od koncertu

⁶ Należy wszakże przyjmować, iż niektóre reprezentacje, nie wystawiając do ostatnich meczów fazy grupowej najlepszych piłkarzy do swoich składów finalnie mogły zniekształcić przebieg dalszej rywalizacji sportowej.

muzycznego, który charakteryzuje się specyficznym, dźwiękowym, a przy tym zmodyfikowanym przez akustyków materiałem oraz związaną z tym przewidywalnością przekazu fonicznego. W ten sposób odbiega on od nieprzewidywalnego, częstokroć przypadkowego, a przy tym w pełni wizualnego obrazu, który dominuje w zawodach sportowych.

Nie ulega wątpliwości, iż wszystkie te zdarzenia realizują się na oczach mniejszej lub większej grupy osób, w tym także znawców czy koneserów traktujących obejrzenie określonego wydarzenia jako istotny kontakt z kulturą lub sztuką. Każdy z tych rodzajów przedstawienia scenicznego (spektaklu teatralnego, rewii lodowej czy koncertu muzycznego) może stać się widowiskiem artystycznym dzięki znacznemu poziomowi umiejętności i kwalifikacji jego uczestników oraz wysokiej ocenie ich profesjonalizmu ze strony widzów.

Pojęcie widowiska sportowego

Podobne przymioty mogą zaprezentować zawodnicy w trakcie imprez sportowych cechujących się ponadto elementem niepewności, sprzyjającym uzyskiwaniu nieprzewidywalnych wyników. Gdy do powyższego dochodzi duża stawka rywalizacji w popularnej dyscyplinie sportu, zaciętość walki sportowej, częste zmiany tempa akcji, to wszystkie te elementy wywołają emocje spajające widowisko w jedną organiczną całość⁷. Ale należy przyjmować, iż wskazane elementy mogą stać się wartościowym wydarzeniem sportowym jedynie przy paralelnym przestrzeganiu reguł gry właściwych dla danej dyscypliny sportu. W sytuacji, gdy odbywa się ono na oczach nawet kilkudziesięciu tysięcy widzów na stadionie – reagujących w zróżnicowany sposób na sytuacje boiskowe – i wielomilionowej widowni telewizyjnej, każde nieodpowiedzialne, sprzeczne z grą *fair*, zachowanie któregośkolwiek z uczestników rywalizacji, może prowadzić do istotnego obniżenia wartości danej imprezy sportowej.

Według często cytowanego zapatrywania Czesława Matuszewicza, widowisko sportowe jest zdarzeniem społecznym dostępnym percepcji wzrokowej o charakterze rozgrywkowo-rekreacyjnym, zaistniałym z racji zorganizowanej rywalizacji sportowej, a przy tym przebiegającym zgodnie z uznanymi regułami (przepisami), w którym uczestniczą jako strony interakcji zawodnicy, sędziowie, organizatorzy oraz widzowie tworzący widownię⁸.

⁷ H. Zdebska (2011), dz. cyt.: 154.

Cz. Matuszewicz (1990), *Widowisko sportowe*, Warszawa: 16.

Autor dowodzi, że istotą wskazanego wydarzenia jest wieloaspektowy przebieg tego procesu. To zaś pozwala przyjmować, iż widowisko sportowe nie sprowadza się tylko do obserwacji czynności fizycznych realizowanych przez zawodników, ale stanowi z jednej strony spłot reguł gry, więzi społecznych i motywacji między sportowcami, trenerami, organizatorami, sędziami i widzami, a z drugiej – wyraz wzajemnych oczekiwań uczestników widowiska, przebiegu czynności sportowych i ich recepcji analizowanych w kontekście istniejących systemów wartości i skal wzajemnego oceniania⁹.

Z perspektywy prawnej istotnym zagadnieniem pozostaje kwestia, czy nietypowe i niekonwencjonalne zachowania oraz działania uczestników zawodów sportowych zorientowane na stworzenie emocjonującego, ekscytującego oraz ponadprzeciętnego widowiska sportowego muszą bezwzględnie mieścić się w ramach obowiązujących reguł gry. I tym samym, czy kontrolujący ich przestrzeganie arbiter sportowy powinien niezwłocznie „przerwać grę”, jeśli w warunkach realizacji specyficznego (nietypowego) zagrania dopatrzy się naruszenia tych reguł. Odniesienie się do tego problemu wymaga rozszerzenia zakresu prowadzonych rozważań.

Znaczenie reguł gry dla przebiegu widowiska sportowego

Reguły gry precyzują warunki uczestnictwa zawodników w rywalizacji sportowej, decydując zarazem o sposobie i trybie wyłonienia zwycięzcy oraz przegranego w tym współzawodnictwie¹⁰. Motywują one, z różnym stopniem skuteczności, do podejmowania określonych zachowań mających gwarantować prawidłowy przebieg rywalizacji sportowej, przy zachowaniu równości szans konkurentów. Jeśli postępowanie któregośkolwiek z nich, choć prowadzące do zwiększenia atrakcyjności widowiska, implikuje określoną niekorzyść dla konkretnego zespołu lub zawodnika, to może prowadzić do wstrzymania przebiegu współzawodnictwa sportowego przez arbitra boiskowego. Tenże musi jednak zdawać sobie sprawę z faktu, że zarówno samo zdarzenie, jak i podjęcie błędnej decyzji odnośnie jego kwalifikacji może prowadzić do niezadowolenia wśród kibiców, generującego nawet zamieszki na stadionie, a wychodząc poza ramy zawodów, w których została ona podjęta – do formułowania słów krytyki lub oburzenia w węższych lub szerszych kręgach społecznych.

⁹ Tamże: 14.

Por. M. Kummer (1973), *Spielregel und Rechtsregel, Abhandlungen zum Schweizerischen Recht*, Berne: 45.

Niejednokrotnie zatem w trakcie rywalizacji sportowej aktualizują się sytuacje, które ze względu na swoją ambiwalentność i niejednorodność ocen, przechodzą do historii sportu, stanowiąc nawet po wielu latach przedmiot ożywionej dyskusji. Trzy zdarzenia z dziejów światowego futbolu stanowią przykłady odzwierciedlające analizowane zagadnienie.

W trakcie meczu finałowego letnich igrzysk olimpijskich w 1920 r. w Antwerpii, niezadowoleni z decyzji arbitra piłkarze Czechosłowacji, przy stanie 0:2, zeszli z boiska w 39 min. meczu finałowego z Belgią, której przyznano złoty medal olimpijski. Na wniosek szwedzkiego działacza, Erica Bergvalla, drużyny, które wcześniej odpadły w turnieju finałowym rozegrały serię spotkań o srebrny medal olimpijski, w których nie uczestniczyli Czesi kontestujący takie rozwiązanie.

Najbardziej dramatycznym spotkaniem tej dodatkowej rywalizacji był zwycięski mecz reprezentacji Hiszpanii ze Szwecją. Mimo iż ten drugi zespół prowadził do przerwy 1:0, to ogromna determinacja i zaciętość w rywalizacji, grających, przez większość meczu, na pograniczu gry faul, ale niezwykle ambitnie baskijskich piłkarzy – pochodzących przede wszystkim z klubu Athletic Bilbao – przesądziła o przechyleniu wyniku meczu (2:1) na korzyść drużyny hiszpańskiej. Następnego dnia holenderska gazeta „Handicap” porównała postawę zwycięskiej reprezentacji do zaciekłości hiszpańskich wojsk, które złupiły Antwerpię w 1576 r. oraz ukuła na określenie tej sytuacji wyraz *la furia*. Hiszpanie ochoczo je przyjęli, podkreślając później znaczenie tego widowiska dla rozwoju iberyjskiego futbolu. Bramkarz Ricardo Zamora twierdził przy tym, że zdobywca drugiej bramki José Maria Belauste wniósł wręcz piłkę do siatki na swej piersi, mimo oporu czterech piłkarzy szwedzkich uczepionych jego koszulki¹¹.

Po turnieju w Antwerpii mit *La Furia Española*, czyli hiszpańskiej furii – widowiskowego, ale niezwykle siłowego i agresywnego stylu gry, który odznaczał się jednak szlachetnością zamiarów i wykonania w determinacji do realizacji celu utrwalił się w świadomości wielu sympatyków futbolu. Choć baskijskie kluby, w tym zwłaszcza Athletic Bilbao, rościć będą symbolicznie prawa autorskie do tego sposobu gry, to jednak został on w przyszłości uznany za ogólnonarodową cechę hiszpańskiej piłki, przy pogodzeniu jej widowiskowości z przestrzeganiem reguł gry.

Drugie, bardziej znane i już współczesne zdarzenie wiąże się z meczem ćwierćfinałowym 13. mistrzostw świata w 1986 r. w Meksyku, w którym Argentyna (późniejszy triumfator mundialu) pokonała 2:1 Anglię, po dwóch bramkach Diego Armando Maradony, uważanego przez wielu ekspertów

¹¹ J. Wilson (2021), *Odwrócona piramida. Historia taktyki piłkarskiej*, Kraków: 116.

i sympatyków za „piłkarza o najbardziej niezwykłym talencie, jaki kiedykolwiek się pojawił” Oba gole zdobyte w czasie tego spotkania – które zgodnie uznano za wielkie widowisko piłkarskie – przeszły do historii. Pierwsza bramka Maradony była efektem tzw. gambety, tj. przypominającego slalom dryblingu na pełnej szybkości między obrońcami przeciwnej drużyny. W trakcie tej najświetniejszej akcji w historii futbolu zawodnik przebiegł z piłką z własnej połowy 50 metrów, mijając slalomem pięciu Anglików i pokonując Petera Shiltona¹².

Sam Maradona powiedział, że tak naprawdę zdobył tego gola, dzięki uczciwości Anglików, którzy „faktycznie są najszlachetniejsi na świecie”, bo w meczu z każdą inną drużyną zostałby podczas swojego tańca z piłką przewrócony. Ale była to wypowiedź dyplomatyczna. Statystyki mówią, że Argentyńczyk był najczęściej faulowanym uczestnikiem mundialu (tylko w meczu z Włochami w 1982 r. nieprzepisowo powstrzymywano go 23 razy)¹³.

Reputację Maradony w świecie futbolu popsuł jednak pierwszy gol w meczu z Anglią zdobyty w sprytny sposób, ale ręką. W Argentynie uznano jednak to zdarzenie za przykład *viveza* – godnej pochwały przebiegłości¹⁴. Krytykę tunezyjskiego arbitra Alego Bin Nasera, który uznał bramkę, wielu ekspertów stara się wytłumaczyć właśnie przez fakt brutalnego traktowania Maradony przez Anglików, podkreślając, że sam Terry Fenwick popełnił na nim cztery faule kwalifikujące się do pokazania czerwonej kartki, a zakończył mecz jedynie z żółtą¹⁵.

Dużym widowiskiem piłkarskim był także rozegrany w dniu 18 grudnia 2022 r. finał katarskiego mundialu, w którym Argentyna zremisowała 3:3 z Francją, pokonując ją 4:2 w rzutach karnych. Zespół południowoamerykański zdobył trzeci tytuł mistrza świata w swej historii po ekscytującym,

¹² Por. J. Wilson (2018), *Aniołowie o brudnych twarzach. Piłkarska Historia Argentyny*, Kraków: 433. W 2007 r. w półfinale hiszpańskiego Copa del Rey pomiędzy FC Barcelona i Getafe Lionel Messi powtórzył wyczyn D. Maradony z meczu Anglia – Argentyna z 1986 r. Po otrzymaniu piłki od Xaviego Argentyńczyk minął jednego rywala, potem założył siatkę drugiemu, gwałtownie przyspieszył, a po 25 metrach znalazł się naprzeciwko kolejnych dwóch przeciwników (trzeci, daremnie starający się go dogonić, próbował choćby złapać go za koszulkę), a tych także wyminął. Wpadł w pole karne, ominął bramkarza i z ostrego już kąta uderzył piłkę nad usiłującym jeszcze interweniować innym obrońcą, kierując ją do bramki. Por. M. Okoński (2021), *Światło bramki. Opowieść o piłkarzach, trenerach, klubach i pięknej grze*, Kraków: 47.

Tamże: 35.

Por. J. Wilson (2018), dz. cyt.: 433.

¹⁵ Tamże: 431.

porywającym, pełnym dramaturgii i zwrotów akcji meczu. Choć bardzo dobrze prowadzący spotkanie polski arbiter Szymon Marciniak przyznał 2 z 3 podyktowanych w czasie gry rzutów karnych drużynie francuskiej, to po meczu we Francji zgłaszano liczne zastrzeżenia co decyzji o przyznaniu karnego zespołowi argentyńskiemu, domagając się nawet powtórzenia meczu finałowego.

Widowisko sportowe w kontekście reguł w różnych dyscyplinach sportu

Niepodważalny arcyzm Diego Maradony czy niekonwencjonalne zagrania Lionela Messiego, który tytułem mistrza świata zdobyłym w Katarze ukoronował wspaniałą karierę piłkarską pokazują, iż mecze piłkarskie są imprezami, które przy sprzyjających warunkach relatywnie najczęściej stają się widowiskami sportowymi. Nie przybierają oczywiście takiej postaci w razie świadomego lub wielokrotnego naruszenia przez ich uczestników reguł gry. Nawet bowiem realizacja przez zawodników pełnych inwencji i polotu oraz nieprzewidywalnych akcji odbiera danemu spotkaniu walor widowiska, gdy w czasie jego trwania aktualizuje się zdarzenie (np. brutalny faul na bramkarzu) obniżające siłą rzeczy ogólną ocenę rywalizacji. I w tym kontekście może nie mieć znaczenia nawet fakt szerokiego prezentowania przez oba rywalizujące zespoły ponadprzeciętnych, wysokich umiejętności technicznych i taktycznych.

Bez zagrożenia dla przestrzegania reguł gry zawodnicy mogą tworzyć widowiska sportowe także w wielu innych dyscyplinach sportu. Mogą to przy tym czynić wprowadzając do rywalizacji nowe elementy techniczne (jak przykładowo w jeździe figurowej czy w gimnastyce artystycznej) lub wykonując w sposób perfekcyjny utrwalone już zachowania i zasady (np. w skokach narciarskich, siatkówce czy koszykówce).

O wiele trudniej jest stworzyć widowisko sportowe w tych sportach, w których rywalizacja zakłada bezpośredni kontakt fizyczny pomiędzy rywalizującymi sportowcami. Tak jest nie tylko w wielu sportach walki, ale również np. w piłce ręcznej czy w hokeju na lodzie. Zaciętość rywalizujących zawodników jest w tych dyscyplinach zespołowych większa niż w futbolu czy w koszykówce, gdyż dochodzi tu częstokroć do walki wręcz, a zachowania poszczególnych zawodników są bezpośrednio warunkowane postępowaniem przeciwnika, stanowiąc uprzedzenie jego działań i odpowiedź na nie, atak lub obronę.

Niezależnie jednak od dyscypliny sportu, warunkiem stworzenia widowiska sportowego jest przy tym postępowanie zgodne z fundamentalnymi regułami gry, w tym z kanonami *fair play* i zasadą uczciwości. Nawet bowiem indywidualne lub zespołowe zaprezentowanie ponadprzeciętnych umiejętności w trakcie zawodów sportowych nie może stać się takim wydarzeniem sportowym, jeśli jego wynik został wcześniej ustalony przez rywalizujących sportowców, a przebieg gry miał pozorną postać względnie, gdy u któregośkolwiek z nich stwierdzono następnie stosowanie środków dopingujących. Ta ostatnia sytuacja generuje szczególną trudność, bo trudno jest odebrać *ex post* walor widowiska sportowego, gdy dopiero po latach wyjdzie na jaw fakt przyjmowania dopingu przez jednego z jego uczestników.